

lear») i amb mots típicament algueresos vinculats a la vida tradicional d'aquesta localitat («*Tripijoc. Giochi e giocattoli*»).

A més de l'anàlisi sociolingüística, en aquest article Bosch fa atenció al tipus de llengua utilitzat en la publicitat. D'una banda, estudia les interferències gràfiques, fonètiques, lèxiques i sintàctiques que s'hi introdueixen per la pressió de l'italià i assenyala que els anuncis en alguerès són versions d'un original pensat en italià, fet que provoca calcs i prioritització de construccions que no són les més naturals per als algueresos. De l'altra, analitza la relació que la llengua d'aquest corpus manté amb l'estàndard català, tant pel que fa a qüestions ortogràfiques com morfològiques o lèxiques. En aquest punt és interessant de remarcar l'afloreament d'un model de llengua estàndard alguerès que emana de la proposta del Centre de Recursos Pedagògics Maria Montessori, el qual no deixa de constituir, però, una excepció entre el desgavell de posicionaments que reposen en la desconexió tant de la normativa catalana i de l'estàndard general com de la pròpia varietat dialectal.

L'article es tanca amb un annex que reproduïx els 75 textos que han constituït el corpus objecte d'estudi, exhaustiu pel que fa als àmbits i mitjans en què es troba la llengua catalana en els anuncis publicitaris de l'Alguer, i molt complet quantitativament.

A *El català de l'Alguer*, doncs, Bosch basteix, sobre els fonaments sòlids d'un ric compendi de dades de la màxima fiabilitat, una anàlisi polièdrica de l'alguerès dels nostres dies, amb la qual sorprèn i captiva el lector, que hi descobreix un magnífic exercici de polivalència investigadora i de destresa en el maneig de mètodes i conceptes propis d'enfocaments ben distints, que l'autor sap convertir en complementaris.

MAR MASSANELL I MESSALLES

FISCHER, Susann: *The Catalan Clitic System. A Diachronic Perspective on its Syntax and Phonology*, Berlín, Mouton de Gruyter, 2002.*

El llibre de la Susann Fischer —*The Catalan Clitic System. A Diachronic Perspective on its Syntax and Phonology*— constitueix una bona introducció a un tema de gran interès per als estudis històrics: la posició dels pronoms àtons en català i en altres llengües romàniques. L'autora examina els textos escrits des del segle XIII al segle XX i analitza la variació existent pel que fa a l'ordre del clítics pronominals tant en relació amb els verbs finits i no finits, com amb altres elements de la frase. D'acord amb això, presenta una descripció dels fets que no sempre

* Agraïm la gentilesa dels editors de «*Zeitschrift für Katalanistik*» en permetre'ns de reproduir aquesta ressenya, originalment apareguda en anglès al volum 17 d'aquesta publicació (2004).

coincideix amb el que s'ha donat per establert fins ara i proposa una anàlisi en el marc del programa minimista (CHOMSKY, 1995).

Aquest treball serà, sense cap mena de dubte, una referència obligada en l'estudi de la sintaxi històrica del català i de les llengües romàniques en general perquè n'ofereix una aproximació força encertada, tot i que deixa diverses qüestions pendents —en aquestes qüestions, precisament, centrarem la nostra ressenya.

El primer capítol ofereix una descripció dels objectius del llibre, la metodologia utilitzada i els textos seleccionats com a punt de partida de l'estudi. No voldríem entrar en el marc general de la gramàtica diacrònica contemporània, però cal fer notar que, pel que fa al debat entre Kroch i Lightfoot, la perspectiva adoptada per Lightfoot (1999) apropa clarament els punts de vista d'ambdós autors. Quant als textos, Fischer ha seleccionat dues obres per cada segle, però no ha valorat suficientment el fet que la selecció no és homogènia pel que fa a variants dialectals; tampoc no ha tingut en compte l'efecte de l'escriptura sobre l'oralitat, amb el que comporta el procés d'estandardització (per la qual cosa, la llengua escrita —com a font dels estudis diacrònics— no reflecteix estrictament i de manera directa 'un estadi anterior de la llengua parlada', p. 12).¹

El segon capítol, el més extens, aporta un gran nombre d'exemples i se centra en la descripció de les dades des del llatí fins a les llengües romàniques contemporànies. No només el català, sinó també l'italià, el francès, el castellà i el portuguès són objecte d'estudi pel que fa a: (i) la possibilitat d'interpolació (és a dir, el fet de situar un o més constituents entre el pronom àton i el verb), (ii) l'elevació de clític, (iii) el doblament dels pronoms tòpics amb clítics o el fet que puguin aparèixer sols. Observa si els clítics poden ocupar una posició preverbal (Cl - V, (S)X - Cl - V) o una posició postverbal (V - Cl, (S)X - V - Cl) i també té en compte la categoria de l'element inicial (Complementador, Negació, etc.). La conclusió principal a què l'autora arriba és que l'anomenada llei Tobler Mussafia, segons la qual els clítics han d'aparèixer en segona posició a la frase, no es pot mantenir. De totes maneres, l'exemple (74) [(1) aquí] no es pot adduir com un contraexemple a la llei Tobler Mussafia, perquè, com estableixen Lema i Rivero en una sèrie de treballs sobre aquest tema, els elements tematitzats —com els de (74)— es troben fora de l'àmbit d'aplicació d'aquesta llei, la qual es limita a l'interior de SC.

- (1) ... e io fer-li he tota aquella honor que hem serà possible
(74) a FISCHER, 2002: 50

A més, segons l'autora, els clítics poden ocupar la posició preverbal i la postverbal a les clàusules finites per un període més llarg del que s'havia pensat: el ca-

1. Val assenyalar que un dels textos seleccionats és *Tirant lo Blanc a Constantinopla*, i no el text sencer, com el text induïx a pensar.

talà contemporani només admet clítics en posició preverbal amb verbs finits, però els clítics postverbals encara es poden documentar al llarg del segle XIX. Resulta interessant el fet que a les llengües romàniques els clítics postverbals amb verbs finits encara es troben en portuguès contemporani (com s'expressa a la pàgina 94), però també en asturià i leonès, on poden ser pre- i postverbals. Seria útil i molt rellevant esbrinar si en aquestes varietats lingüístiques es dona el contrast de significat que Fischer estableix per al català antic entre les frases amb posicions diferenciades de clíctic/verb.

- (2) Tol mundu **lo** dicía. Gustábame munchu tener un rapazu en cuello (...)
 Cuáundu **lu** traen...? Y dexarésme traelu en cuello?
 (Asturià: *El dviellu* de María Josefa Canellada)

Els capítols 3 i 4 ressenyen la recerca feta prèviament en sintaxi romànica diacrònica. Les prediccions de les hipòtesis presentades no sempre s'expliciten suficientment a fi i efecte de fer-les comprensibles al lector no especialitzat i en molts casos creiem que no es fa justícia als treballs originals (per exemple, Halpern (1995) no fa cap predicció respecte els clítics en posició intermèdia, excepte que han de tenir un hoste a l'esquerra). Un dels arguments que Fischer addueix en contra de les explicacions de tipus prosòdic és que en alguns casos el clíctic és postverbal quan hi ha un altre element en posició inicial que sembla bloquejar l'enclisi verbal. Cal tenir en compte, però, que el primer element pot estar tematitzat i, consegüentment, l'enclisi a aquest primer element no seria possible —una explicació que s'hauria de considerar.

Fischer deixa de banda anàlisis concretes com la que ofereix Martineau (1988) per a l'elevació de clíctic en francès antic, però no aporta cap proposta alternativa ni per al francès antic ni per al català. Més encara, en contra del què assumeix l'autora, en català antic hi havia casos en què l'elevació de clíctic no es donava:

- (3) e no **m** cal dar-**hi** fe. (March, Poema 20.7)

Quant a les dades, es podrien ampliar: mentre que l'autora ens diu (p. 62) que no hi ha exemples de futurs analítics en el segle XVI, Keniston (1937: 438-439) fa referència a tres exemples del *Diálogo de la lengua* de Juan de Valdés i en reproduïx d'altres. La posició dels clítics a la llengua del segle XIX és l'objecte d'estudi de González Ollé (1983), a més de Rini (1990) i Martins (1995) com esmenta Fischer.

Els capítols 5 i 6 inclouen l'anàlisi original de Fischer, segons la qual la posició del clíctic és el resultat del trasllat del verb a una projecció funcional (S)Σ. Els clítics són postverbals quan el verb es trasllada a Σ per l'efecte d'un tret ininterpretable de Σ, i són preverbals quan el verb resta per sota de (S) Σ, a ST: això passa quan Σ està ocupat per un element lèxic com ara la negació. Així, es prediu correctament que l'ordre (SX) - Neg - Cl - V és l'únic possible i que (SX) - Neg - V - Cl no es dona.

- (4) Fèlix demanà al ermità hon és Déus, car fort se m llava com no.l veyà.
(*Llibre de Meravelles*, Ramon Llull, 66,10)

Si ens fixem en la motivació per a l'operació de trasllat, no és clar per què, en un moment determinat, els segles XIV-XV, l'elevació de clític ha de deixar de tenir lloc a les clàusules subordinades (les raons semàntiques que s'addueixen haurien de bloquejar l'elevació de clític en general). L'especificació de trets de Σ en català antic s'assumeix sense aportar cap mena d'evidència empírica independent que hi doni suport. D'altra banda, la idea que la posició del clític depèn del trasllat del verb i que el procés diacrònic es regeix per principis d'economia és una solució simple i elegant que, a més, és coherent amb altres estudis potser relacionats que tracten l'adquisició (vegeu ZUCKERMAN [2000] i GAVARRÓ [2003] en anglès i català).

En relació als aspectes fonològics, Fischer remarca la regularitat de les formes àtones (p. 185), però crea una certa confusió en el lector quan designa amb el terme allomorfa un patró que es pot atribuir a la inserció vocàlica (procés fonològic regular, més que idiosincràsia morfològica), tal com ja establí Wheeler (1979). A més, la forma del clític varia segons el dialecte (la descripció dels dialectes moderns de la pàgina 71 amb l'exemple *em* proclític i *me* enclític només és vàlid per algunes varietats; en altres *me* encara es proclític). Pel que fa al català modern s'assumeixen moltes característiques (a partir dels textos del català central) que només són representatives d'un subgrup de variants del català. Tot i que això no té cap conseqüència respecte a la conclusió de l'autora, valdria la pena de matisar. Igualment, l'elevació de clític és obligatòria en les variants balears contemporànies, per la qual cosa l'opcionalitat no és tan estesa com s'afirma. Les qüestions ortogràfiques són també font d'interferència: vegeu per exemple el tractament del clític locatiu *hi* i les seves variants ortogràfiques (ps. 32, 65 —amb la confusió finalment eliminada a la nota 21 del capítol 5—).

Com a lectores, ens hauria agradat que l'autora presentés una explicació més general de la variació interlingüística en la línia dels primers capítols del llibre: per què és possible la interpolació a les altres llengües romàniques i no en català (tal com ja explicava Ramsdem [1963]); per què sorgeix el doblament de clític en les llengües romàniques; quan es dona la interpo-

lació en aquestes mateixes llengües (vegeu la proposta de Martins (en premsa), que considera que tots els clítics de les llengües romàniques antigues, no només els del català, són nuclis i atribueix la interpolació a factors no relacionats amb la condició de nucli dels clítics). Esperem que Susann Fischer continuï amb la mateixa empena que ha demostrat a la seva tesi i abordi aquestes qüestions en futurs treballs. També ens agradaria poder veure una versió revisada d'aquest llibre, amb una edició més acurada, més necessària encara quan tot fa preveure que esdevindrà una referència obligada en aquest camp.